

יש על מי לסמוך!

פיצד מתיישב הצורך בסמכות ובהצבת גבולות בחינוך ילדינו - עם הרצון לשמור על הערכים החברתיים הפלורליסטיים שלנו? ספר חדש של הפסיכולוג חיים עומר משרטט את דמותה של "הסמכות החדשה" (חלק ראשון)

של פעם" ל"סמכות החדשה". המרד ב"סמכות של פעם", שהיתה מבוססת הן על הסכמה מלאה של כלל החברה והן על עונשים פיזיים, התחיל בשנות השישים והשבעים. רבים האמינו אז באידיאולוגיה מתייגנית (הכל מותר), שביטלה כל שימוש בסמכות בגידול ילדים, וביקשה להחליף את הסמכות באהבה, תמיכה, הבנה ועידוד.

בתחילת שנות השמונים התחילו רבים להבין, שהאידיאולוגיה הזאת כשלה (נכשלה, לא הצליחה), וכי ילדים הגדלים בחינוך מתייגני מאופיינים בךמות גבוהות במיוחד של אלימות, נשירה (עזיבה באמצע) ממסגרות, שימוש בסמים, עבריינות (קרימינליות) והפקרות מינית (חוסר מוחלט של גבולות וחוקים). המצב הזה יצר צורך בסמכות חדשה, שתשלב בין הצורך בגבולות ודרישות לבין הערכים

החברתיים של החיים שלנו כיום. הפרק משרטט (מצייח, מתאר) את דמותה של הסמכות החדשה הזאת. נוכחות היא אחד היסודות העיקריים של הסמכות החדשה. "הגברת הנוכחות מאפשרת את שיקום (הקמה מחדש של) הסמכות ההורית בצורה חיובית (פוזיטיבית) עבור ההורה והילד גם יחד", קובע עומר. כאשר ההורה מגביר (מגדיל, מחזק) את נוכחותו, גם הוא וגם הילד זוכים לחוויה חדשה. הילד מרגיש שיש לו הורה במלוא מובן המילה, ואילו ההורה מתגבר על התחושה שהוא איבד את מקומו ונעשה שולי (צדדי, לא חשוב, בשוליים), חסר משקל וחסר השפעה.

כמה פעמים שמעתם (או השמעתם) משפטים כמו: "פעם היתה למורים סמכות", או "ברור שלנו נתנו כבוד להורים"? משפטים ממין זה הם דוגמה לחוסר שביעות הרצון שלנו מיחסי הסמכות שקיימים היום בחברה - במשפחה, בבית הספר ובכלל בקהילה. אבל האם ה"סמכות של פעם" מתאימה לנו היום? האם נספים לקבל מורה שמקור הסמכות שלו נשען על

פחד, ענישה, הסתרה? ואם לא - איזו סמכות כן יכולה להתאים לחברה חופשית ופלורליסטית?

הפסיכולוג חיים עומר כתב לפני תשע שנים את הספר "שיקום הסמכות ההורית", שבו הוא מציע דרך להחזיר להורים את הסמכותיות שלהם בדרך שמתאימה לחיינו הנוכחיים. הספר היה תגובה להרגשה של רבים, כי סמכות ההורים קרסה (התמוטטה, נפלה) בשנים האחרונות,

והובילה לעלייה דרמטית בתופעות של אלימות ופשיעה בקרב ילדים ובני נוער.

לפני כמה חודשים פרסם עומר ספר נוסף - "הסמכות החדשה - במשפחה, בבית הספר, בקהילה" (הוצאת מודן), שבו הוא מעדכן (מביא עד כאן) את התיאוריה שלו, ומתבסס לא רק על מחקרים אלא גם על הניסיון החיובי של רבים מעמיתיו (הקולגות שלו), אשר מיישמים את השיטות שלו בשטח.

הסמכות הישנה והסמכות החדשה הפרק הראשון בספר מוקדש לאבחנה בין "הסמכות

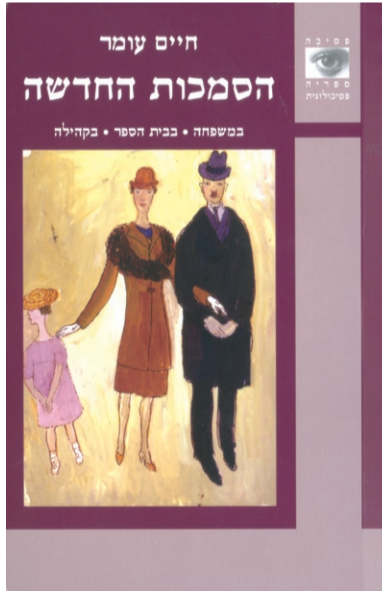
הדבר נכון גם בבית הספר: תנאי יסודי לשיקום הסמכות של המורים הוא נוכחותם בכל חלקי בית הספר. המאפיין הזה שונה מאוד מ"הסמכות של פעם", שקשורה לדיסטנס, למרחק ולחוסר נגישות (יכולת לגשת).

היסוד השני שמזכיר עומר הוא הגיבוי. בסמכות החדשה, הגיבוי בא מצד רשת חברתית, שכוללת קרובי משפחה, חברים, מורים, ולעתים קרובות גם הורים של חברי הילד. גם לגבי הסמכות של המורים, חלק גדול מהשיקום שלה נובע מגיוס תמיכה מצד הנהלת בית הספר, ההורים והקהילה.

"סמכות של פעם", הפעלת כוח בידי הסמכות נחשבה למוצדקת. הסמכות החדשה אינה פוללת שום שימוש בכוח פיזי. גם כאשר הילד פועל בצורה פוזיבית, ההורה או המורה צריכים להימנע מאלימות, לחפש דרכים לצמצם (להקטין) את האלימות, להיאבק בה ולא להיגרר לצעקות, איומים, וכמובן מכוח.

עיקרון חשוב נוסף הוא עקרון השקיפות (כשכולם רואים ויודעים). בסמכות של פעם, בעל הסמכות (למשל אבי המשפחה או המורה), היה רשאי לפעול פראות עיניו (כמו שהוא רוצה), בלי לתת דין וחשבון (רפורט) לאחרים.

עצם העלאת השאלה באיזו דרך בחר להעניש את הילד - היתה פגיעה בסמכותו. בסמכות החדשה, השקיפות היא דווקא אחד ממקורות הכוח. על ההורים לספר לרשת החברתית התומכת מה קורה בבית ומקום מעשיו של הילד, ולא לשמור בסוד את התנהגותו הפעיינית. השקיפות הזאת צריכה להתנהל, כמובן, גם בבית הספר.

גם בנושא של אלימות שילדים מפעילים כלפי בני משפחה, סבור פֹּתב הספר שהטיפול צריך לערב גורמים מבחוץ. הנטייה הטבעית של ההורים היא להסתיר מקרים כאלה, אך עומר סבור שהדבר רק גורם להסלמה. המוטו שלו הוא **מאבק לא אלים באלימות**.

הספר מציע לגייס תמיכה מקברים ומבני משפחה, שישתתפו בשיחה עם הילד, יביעו הערכה לצדדים החיוביים שבו, ויציעו לחפש יחד דרכים לפתרון הבעיה. הדרך שמציע הספר פוללת תיעוד של האירועים האלימים בכתב ודיון באירועים הללו במסגרת הפוללת את התומכים ובני המשפחה. הקשר של התומכים עם המשפחה צריך להתקיים באופן קבוע, כל עוד נמשכת האלימות, ולרדת בהדרגה פשרמת האלימות יורדת.

הסמכות בבית-הספר

כדי להפוך את בית-הספר למקום בטוח ונעים עבור התלמידים והמורים, יש לחזק את יכולת המורים לקבוע את קְלִי ההתנהגות בפיתה, בפרוודורים, בחצר ובכל מקום בבית-הספר.

"הנחה זו מבוססת על עובדה פשוטה: אם המורים אינם מסוגלים לקבוע את כללי ההתנהגות, כללים אלה יקבעו בידי הבריונים". לכן הפרק עוסק באופן שבו ניתן לבנות סמכות מורית, ששואבת את כוחה לא מאיומים, מענישה חמורה, מציות בלתי מעורער ודיסטנס - אלא מנוכחות, שליטה עצמית ואבפתיות.

המטרה היא ליצור תחושה שצוות בית-הספר דואג לתלמידיו, קשוב לסכנות ולחששות ופורש על הילדים הגנה על-ידי נוכחות ודאגה אישית.

התוכנית לבתי-הספר מתחילה ביצירת מעגלי תמיכה למורים: במעגל הראשון, המורים זוכים לתמיכה מהנהלת בית-הספר; במעגל השני, המורים זוכים לתמיכה הדרתית זה מזה; המעגל השלישי מתייחס ליחסים בין מורים להורים, והמעגל הרביעי נוצר כאשר התלמידים משתכנעים לתמוך בתוכנית.

תמיכה זו מגיעה לאחר שהתלמידים הבינו כי צוות המורים אכן נחוש להיאבק באלימות. המעגל החמישי מאופיין בפריטות בין בית-הספר לבין גורמי קהילה, כגון גורמי רווחה, ארגונים של מתנדבים, מתנ"ס, שוטר קהילתי, ועוד.

אילה פּרלמוטר

ההמשך - בשבוע הבא

שאיפה להכרעה); יש להפוז בפרזל פשהוא קר (יש להשהות (לאחר) את התגובה ל"עברה". תגובה מיידית מביאה בדרך כלל להסלמה (אסקלציה); תגובה מושהית (מאוחרת) מאפשרת לבעל הסמכות להיערך ולגייס תמיכה), ומותר לטעות פי אפשר לתקן (בעל הסמכות יכול להודות בטעות שעשה ולתקן אותה).

הסמכות החדשה, לעומת "הסמכות של פעם", מוותרת על דיסטנס, על חסיונות מפני טעויות ועל האפשרות להפעיל כוח פיזי. היא מקבלת אחריות למניעת הסלמה, חושפת את עצמה לביקורת, ומוותרת על אשליית (אילוויית) השליטה על הילד. כך משתחרר בעל הסמכות מן הצורך לנצח, להיות צודק, להראות מי הבוס, או להגיב מיד ובחומרה (בצורה קשה) לכל רמז של פגיעה בכבוד.

השגחה הורית

המחקר מוכיח כי השגחה היא גורם מכריע בצמצום (הקטנת) פעולות הסיכון של ילדים ונוער. עצם העובדה שהורה פועל כדי לדעת היכן הילד נמצא ועם מי, מגבירה את יכולתו של הילד לעמוד בפיתויים.

פיצד משגיחים ביעילות על הילד ומרחיקים אותו מתופעות שליליות (נגטיביות)? עומר מונה שלושה גורמים. הראשון שבהם הוא ההקשבה, כמו אם שקשובה לצורכי התינוק; השני הוא נוכחות וקרבה, והשלישי הוא הגנה.

מקום מיוחד מקדיש הספר לשאלת ההשגחה והשמירה על פרטיות הילד. חופש, פרטיות ואמון הם ערכים חשובים, אומר עומר, אבל ביטחוננו של הילד חשוב הרבה יותר. אם הורים אינם יודעים עם מי ילדם מסתובב והיכן הוא נמצא, הם צריכים להדק (לחזק) את ההשגחה, גם במחיר פגיעה בפרטיות.

המוטו של ההורים כלפי הילדים צריך להיות: "אני תמיד משגיח. כשאני מרגיש שאני יודע מה קורה, אני משגיח מרחוק. כשיש לי ספקות, אני משגיח מקרוב". עומר מרגיש שההשגחה צריכה להיות גלויה, ולא בעלת אופי של בילוש ואיסוף מידע במחתרת. אם הורים חשים שילדם עלול להיות בסכנה ומחליטים להגביר את ההשגחה עליו, הם צריכים להצהיר על כך, להודיע לו על כך.

אלימות ילדים בתוך הבית

הפרק הזה מתייחס למקרים של אלימות קשה, ולא למקרים של חיפוכים נורמטיביים בין אחים או בין הורים לילדם. כמו בנושא של נשים מופכות,

הצילום: ג'ופיטר

עיקרון זה מחייב את הסמכות החדשה גם לבדיקה עצמית, ליכולת להפיר בטעויות ולפעול לתיקונן (האם אתם מתארים לעצמכם בעל "סמכות של פעם" אשר מודה בטעות ומתקן אותה?). בעל הסמכות החדשה אינו מושלם, הוא יכול לטעות, והוא יודע להודות בטעויות ולתקן אותן.

אחד ההבדלים המהותיים ביותר בין "הסמכות של פעם" לסמכות החדשה הוא נושא הציות (קיום הוראות וחוקים). ב"סמכות של פעם" התקיימה הפיפה מלאה בין סמכות לציות: רמת הסמכות היתה נקה (שווה) לרמת הציות.

הסמכות החדשה אינה מוגדרת על-ידי ציות, אלא על-ידי הלגיטימציה והתמיכה שבעל הסמכות זוכה להן. סמכותו של הורה ומורה תתחזק כשהוא יזכה לכלים, ללגיטימציה ולתמיכה מן הסביבה, בלי קשר למידת הציות של ילד זה או אחר. בעל הסמכות יודע שאין לו שליטה על הילד, אלא רק על עצמו ועל האמצעים שיש לו. בעל הסמכות מתמקד (מוקד - פוקוס) במעשיו, בלי לראות באי-ציות הוכחה לכישלונו.

הורה או מורה שגביר את הנוכחות ואת ההשגחה שלו - יהפוך לסמכותי, בלי קשר לציות. הוא למעשה יאמר לילד: "אינני יכול להכריח אותך לעשות פרצוני, אך אשגיח מקרוב ואתנגד למעשיך השליליים". ההתנגדות אינה פוללת ענישה ("אם תהיה אלים - אעניש אותך"), אלא העברה ברורה של המסר: "חוקתי להתנגד לאלימות שלך".

עומר מציע שלושה משפטים שפדאי לזכור בקשר של הסמכות החדשה: אין צורך לנצח אלא רק להתמיד (הסמכות מבוססת על התמדה ולא על

יש על מי לסמוך

פיצד מתיישב הצורך בסמכות ובהצבת גבולות בחינוך ילדינו - עם הרצון לשמור על הערכים החברתיים שלנו. ספר חדש של הפסיכולוג חיים עומר משרטט את דמותה של "הסמכות החדשה" (המשך משבוע שעבר)

פומביות ותיקון

עומר מדגיש בפרק מיוחד את האופי הקהילתי של הסמכות החדשה בהתמודדות עם מעשי אלימות או ונדליזם. "הילד המכה או המשחית מעביר את המסר: 'לא אכפת לי מהכללים שלכם'; או: 'הנה מה שאני עושה לרכוש שלכם'. במובן זה, כל מעשה אלים, גם אם הוא מבוצע בסתר, הוא אקט ציבורי, הפוגע ביסודות הקהילה". לכן, אומר עומר, הטיפול צריך להיות פומבי וגלוי, בפני הקהילה.

הפעולה הפומבית נגד אלימות ונדליזם באה לצד הצורך לאפשר לפוגע פעולות תיקון, שיחזירו אותו לקהילה. על-פי "הסמכות של פעם", על הילד הפוגע להודות באשמה, לגלות חרטה (צער) ולכפר על מעשיו על-ידי התנצלות פנה, תיקון הנזק ומניעת טובות הנאה מעצמו. לדעת עומר, גישה זו מביאה בהכרח לעימות (קונפונטציה), שבו התוקף מכחיש את אשמתו (אומר: אני לא אשם), מעביר את האחריות לאחרים, ומסרב להידבר. לעומת זאת, במונחי הסמכות החדשה, תהליך התיקון כולל פנייה של המבוגר אל הילד כנציג של רשת תומכים המגבה אותו ומבקשת להכיל את הילד בפעולת תיקון משותפת. בראייה זו, הילד איננו מבצע את פעולת התיקון אלא משתתף בה, פשהורה והמורה לוקחים חלק פעיל ומובילים את המהלך. הילד לא נדרש להרכין (לכופף) ראש ולהודות באשמה. במקום זאת, המבוגר קובע שהיתה פגיעה ויהיה תיקון.

המשוואה הפגיעה-תיקון, מדגיש עומר, היא ערך עליון, ובעל הסמכות מנהיג את התהליך ודואג שהוא יתרחש - גם אם הילד לא מסכים להשתתף בו. התיקון, נאמר בספר, הוא קלופה (אלטרנטיבה) מצוינת לעונש. פעונש מעורבים רק בעל הסמכות והילד, ואילו בפעולת תיקון מעורבים המורה, ההורים, התוקף, הקורפן וקבוצת הילדים. פעונש, המטרה היא להרתיע; בתיקון, המטרה היא לקדם

חצילום: גופיטר

להבהיר לילה, שלא מדובר בעונש אלא בפעולה חיובית שנעשית יחד כדי לתקן את הפגיעה שפגע. גם אם הילד מסרב לשתף פעולה, יש להמשיך בתוכנית. אם ההתנגדות נמשכת, יש לומר לילד שמפיון שאינו מוכן לתקן, הוא ייענש. חשוב שהעונש יותאם לגיל הילד ויהיה למשך זמן סביר (מניעת טלוויזיה או מחשב ליום אחד). כמו כן יש לומר לו, שמפיון שאינו מוכן להתנצל, אתם כהוריו וכאחרים עליו, תתנצלו בשמו ובשם המשפחה. על הגנת לחץ את הילד על פעולת התיקון. אם הוא סירב להשתתף בה, היא צריכה לציין בפניו שהוא חלק מהמשפחה שלו, ושהוריו עשו דבר נהדר בכך שהתנצלו ותיקנו, ובעצם גם הוא שותף בכך.

פעולת התיקון הפומבית משררת מסר לכל ילדי הגן, עוזרת לבטל את הפעס כלפי הילד הפוגע, ומאפשרת לו לשפר את תחושת השייכות שלו לגן. בקהמסך הספר, מדבר עומר על שיתוף התלמידים במאבק באלימות, ומציג סדנאות שנערכות כבר היום בבתי-ספר ומביאות להפחתה משמעותית באלימות. הפרק האחרון של הספר מראה פיצד יישום המדיניות של סמכות חדשה בבית ובבית-הספר משפיע על הקהילה, ובעצם משנה גם אותה. הוא מציין את "סיירת ההורים", שמתקיימת ביישובים רבים, כדוגמה ליישום נכון ויעיל של השיטה, ומציג את דמותו של השוטר הקהילתי כמוביל של שינוי חיובי.

הספר רצוף (מלא) בדוגמאות וסיפורים אמיתיים, שמראים פיצד התיאוריה מיושמת בשטח, בהצלחה גדולה. נראה שהניסיון למצוא צורה חדשה של סמכות, שתתאים לחברה חופשית ופלוורליסטית, יכול להצליח, והלוואי שיושם ויאומץ בכל שלושת המעגלים: במשפחה, בבית-הספר ובקהילה.

איילה פרלמוטר

חצילום: גופיטר

הפנמה של ערכים נגד אלימות. בניגוד לעונשים שבהם התוקף נדחה לשוליים, בפעולת התיקון עובר התוקף תהליך של שילוב מחדש בקהילה.

עומר מביא דוגמה לתהליך כזה בגן ילדים: ילד נשך ילדה בחצר. על הגנת לומר לילה, שהיא חייבת לספר להוריו, ולחשוב יחד אתם מה לעשות. שיתוף ההורים אינו איום, אלא קביעת עובדה. בפעולה זאת בא לידי ביטוי גם עקרון ההשגחה (לא להגיב מיד). הגנת תעדכן את ההורים, ואלה יקיימו שיחה שקטה עם הילד בבית. פשיחה יאמרו ההורים שהם הולכים לעזור לילד לתקן את המעשה שעשה, ומחר הם יאמרו לגנת שהילד רוצה לבקש סליחה מן הילדה שהוא נשך. הגנת תוביל את הילד לילדה, וההורה יעמוד מהצד כדי לעודד. חוץ מזה, יש לומר לילד שהפעולה האלימה שלו גרמה נזק לא רק לילדה אלא לכל הגן, ולכן עליו להביא מחר משהו כמתנה, שתמסר לגנת מכל המשפחה. אפשר לשאול את הילד אם יש לו רעיון למתנה (ציור, עוגה, סופריות), ולהקדיש זמן להכנתה. חשוב